

מתיקות החפץ חיים

שו"ת בעניינים אקטואליים

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע"

גליון מס' 24 | פרשת חיי שרה - תולדות | תשפ"א

בס"ד

כלל ג' - איסור לשון הרע בין בפניו ובין שלא בפניו, ואפ' בדרך שחוק

ויש לשאול האם מותר לראובן לעשות את מה שעשה ולספר זאת למשגיח או לא. (באר מים חיים - ס"ק א', ש"ם לב: א. כאן מדובר בראובן ש"מהימן לרביה כבי תרי" [שנאמן לרבו כמו שני אנשים]. ב. שמעון גם קשור למשגיח - ובודאי שהמשגיח יעשה כפי הדין ולא יסלקנו מהישיבה על סתם, אלא יטפל בו. ג. גם מצד המשגיח שישנא את שמעון - אבל יש בזה תועלת להשיבו למוטב)

תשובה: מותר לספר כן למשגיח, אם "מהימן ליה כבי תרי" [נאמן לו כמו שני אנשים]. ומותר למשגיח לשנאות את שמעון - להשיבו למוטב. ולא עוד אלא ראובן עשה מצוה גדולה, והציל נפש אחת מישראל - ואת כל זרעו.

ג. יצא לים באמצע זמן אלול - כדי לעשן שם נרגילות, ועוד...

שאלה: יש מקומות שיש בישיבות כמה בחורים אשר שומרים על צביון הישיבה, וכל דבר לא טוב אשר נראה בעיניהם הולכים ומספרים למשגיח, ולא תמיד כוונתם לקנאות לאמת - אלא משום שרוצים להחניף למשגיח שיחשוב עליהם רק טוב ויהיה מרוצה מהם. יום אחד - אחד מהבחורים הללו [מהצביון] ראה בחברו לחדר שיוצא בליל שישי לצפות במשחקי כדורגל, או לים - כדי לעשן שם נרגילות ועוד, וכל כיו"ב. האם מותר לו לילך ולספר כן למשגיח או לשאר אנשים, ואפ' רק בשביל שיחוש לדבריו ושישמרו ממנו, או לא ואסור לו לספר. (באר מים חיים - ס"ק א', ש"ם לב: א. בדרך כלל אותם בחורים אינם נאמנים לרביה כבי תרי, [אינם נאמנים לרב כמו שני אנשים] וגם המשגיח בתוך תוכו יודע שכונתם להחניף - אבל לא איכפת לו העיקר שיהיה לו מקור מידע על מה שקורה בישיבה. ב. גם בשביל לחוש, אבל מדובר באופן שישנאנו בעבור זה - וזה לא הותר)

תשובה: אסור לו לאותו בחור לספר - כיון שלא נאמן ליה לרביה כבי תרי. [שלא נאמן לרבו כמו שני אנשים] ואפ' בשביל לחוש שישמרו ממנו גם כן אסור - כיון שסוף סוף לא הותר אפ' לרבו [וכל שכן לשאר אנשים] לשנוא כאשר לא מהימן ליה כבי תרי. [כאשר לא מאמינו כמו שני אנשים] (חלקת בנימין - אות ז')

ד. אל תגור שם - יש שם אנשי בליעל, והרבה מחלוקות.

שאלה: ראובן ניגש לחבירו שמעון ומתייעץ עימו, האם כדאי לעבור לגור לשכונה מסוימת שבעיר פלונית - כי שמע שיש שם הרבה בתי כנסיות והרבה תורה. האם מותר לשמעון לומר: תיזהר אל תלך לשם יש שם הרבה מחלוקות, ואנשי בליעל שמזה שואבים כח וזה כל חיותם, וככל שיש שם הרבה בתי כנסת יש הרבה מחלוקות. ואבוי לך אל תגיד

א. יושב רגל על רגל כמו בבית מרוזח

שאלה: ראובן רואה לשמעון הנייעסן שמכניס את דיבוריו אף לתוך בית הכנסת - ומתאספים סביבו אנשים לשמוע את הגיגיו, ולפעמים זה גם בתוך התפילה, או בשעת קריאת התורה. או שלפעמים גם יושב רגל על רגל כמו בבית מרוזח. ונמצא עובר בכל אלו על מורא ומקדש - הלך ראובן והיתרה בו על מעשיו אלו שבזה עובר על "ואת מקדשי תיראו". ולא שמע שמעון אל דבריו וממשיך במעשיו כמה פעמים. האם מותר לראובן לגנותו (לפי התנאים המבוארים לקמן בכלל י') או לא. (חפץ חיים לקמן כלל ד', בבאר מים חיים - ס"ק יד', ש"ם לב - כאן התרה בו לאחר שעבר את העבירה, וממשיך במעשיו ולא שת ליבו גם לזאת)

תשובה: מותר לראובן לגנותו על פי המבואר לקמן בחפץ חיים בכלל י' 1. 'ראייה' - שראה בעצמו 2. 'התבוננות' - יתבונן אם באמת יש כאן איסור 3. 'הוכחה' - יוכיחנו מתחילה 4. 'עוולה' - לא יגדיל העוולה 5. 'תועלת' - יכוין לתועלת 6. 'בעניין אחר' - אם לא יכול לסבב התועלת בעניין אחר 7. 'נזק' - לא ינזק יותר מכפי הדין] **והטעם:** כיון שהתרה בו וממשיך במעשיו הרעים. (עלי באר - באות ג')

ב. מעשה בבחור ישיבה שנפל ברוחניות - ולבסוף שב למוטב

שאלה: מעשה בראובן שלומד בישיבה חשובה - ומאוד אוהב את המשגיח הרוחני, וכמים הפנים לפנים גם המשגיח אוהבו מאוד, וסומך עליו בעיניים עצומות. ומצד שני יש כאן את שמעון שגם אוהב את המשגיח ומעריצו, ואף כותב את שיחותיו ומוציאם לאור.

יום אחד ישב ראובן עם המשגיח ודיברו, ותוך כדי השיחה אמר ראובן למשגיח יודע אני באחד מהבחורים שקצת נופל ברוחניות, ויש לו מכשיר טלפון לא כשר - וצופה בו במשחקי כדורגל, ועוד כיו"ב. [אשר אין זה מתאים כלל לבחור ישיבה - ועוד שיש חשש שידרדר הלאה] אמר לו המשגיח: אמור לי מי הוא, ואני מבטיחך שאטפל בו עד אשר ישוב למוטב - ולא אזרקנו מהישיבה.

ובתוך הדברים נכנס שמעון לחדר, ודיבר עם המשגיח על ענייני כתיבת השיחות, והוצאתם לאור. לאחר שיצא שמעון מהחדר אמר ראובן למשגיח: זה הבחור שעליו סיפרתי לך קודם. [וכמובן שהמשגיח היה בהלם, ולאחר שנתעשת נכנס לעובי הקורה עם שאר הרמ"ם וההורים - וטיפלו בבחור עד אשר שב למוטב]

המדובר - אז בודאי עכשיו שמספר שלא בפניו לא יאמר זאת בדרך גנאי, ובאמת אין כוונתו לגנות, לכן מותר. וכן פסק בחפץ חיים (כאן, במקור החיים - ס"ב) וזה לכו"ע.

ו. בונה יחידות דיור על גג השכן

שאלה: ראובן גר בקומה אחרונה שבבנין, ובאופן שגם הגג שייך לו לפי חלקו בשטח דירתו. ויש הרבה שלאחר זמן בונים שם יחידות דיור להשכרה. והנה הלך אחד השכנים שגר בקומות הראשונות, והחליט להשתלט על שטח זה ולבנות בעצמו יחידות דיור וכל הרווח יכנס אליו, בידועו שראובן הוא תמים ולא מפולפל כל כך וישתוק לו על מעשהו. האם מותר לראובן שיש לו שטר ועדים על המכר שהגג שייך אליו - לפרסם על פלוני שגזלן הוא, עוד קודם שיתבענו לדין או לא. (באר מים חיים - ס"ק א', שיטת מהר"י ברונא. ויש לבאר - שזה לפי כללית ההיתר המבוארים לקמן בכלל י' [והובא בקצרה לעיל - באות א'] ובמיוחד התנאי של לתועלת - שמשער שעל ידי זה שיפרסמו - ירתע לאחוריו, או שאנשים יוכיחוהו על זה - ואולי ישיב הגזילה או ימנע מלהזיק. וכן שכאן זה לכו"ע, שיש לו שטר ועדים, וכוונתו לפנות לבית דין)

תשובה: הרי זה מותר ואין בו לשון הרע - לפי הכללים המבוארים לקמן בכלל י', [והובא בקצרה לעיל - באות א'] וזהו שיטת המהר"י ברונא שמחמיר שצריך שיהא לו עדים. [ונמצא שהיתר זה לכו"ע]

ז. משתלט על חניה של השכן

שאלה: בבנין של ראובן התחילו לבנות תמ"א 38, וראובן קנה לעצמו חניה פרטית מהקבלן עם שטר, ורשום בטאבו. והנה אחד מהשכנים התלהב מחניה זו שממוקמת במקום נפלא, והחליט להשתלט עליה. לחנות תמיד שם / לבנות סוכה בסוכות / לשים מידי פעם חפצים שם - בידועו שראובן הוא תמים ולא מפולפל כל כך, וישתוק לו על מעשהו. האם מותר לראובן שיש לו שטר ועדים על המכר שהחניה שייכת אליו - לפרסם על פלוני שגזלן הוא, עוד קודם שיתבענו לדין או לא. (באר מים חיים - ס"ק א', שיטת מהר"י ברונא. ויש לבאר - שזה לפי כללית ההיתר המבוארים לקמן בכלל י' [והובא בקצרה לעיל - באות א'] ובמיוחד התנאי של לתועלת, שמשער שעל ידי זה שיפרסמו - ירתע לאחוריו, או שאנשים יוכיחוהו על זה - ואולי ישיב הגזילה או ימנע מלהזיק. וכן שכאן זה לכו"ע, שיש לו שטר ועדים, וכוונתו לפנות לבית דין)

תשובה: הרי זה מותר ואין בו לשון הרע - לפי הכללים המבוארים לקמן בכלל י', [והובא בקצרה לעיל - באות א'] וזהו שיטת המהר"י ברונא שמחמיר שצריך שיהא לו עדים. [ונמצא שהיתר זה לכו"ע]

שאמרתי לך כל זאת - כיון שחושש אני שיבואו גם לשנוא אותי ולחלוק עלי, או לא ואסור לומר כן. (באר מים חיים - ס"ק א', שים לב: מדובר באנשי בליעל שמוותר לגנותם כדי להתרחק משכנותם ולא ללמוד ממעשיהם. ועוד גם ביחס למספר - שחושש שלא יחלקו עליו לכן מזהירו בשקט)

תשובה: מותר לשמעון לספר כן. וגם כאשר מזהירו בשקט, ונמנע לומר את דבריו בפני האנשים שעליהם מספר כן - הרי זה מותר.

ה. לשון הרע ב"אפי מרא" [בפני המדובר] - סיכום השיטות

שאלה: סכס ובאר את השיטות שמביא החפץ חיים - בענין הדין של לשון הרע בפני המדובר. (מהגמ', ראשונים, ומה הכריע לבסוף - שזה טוב לפי כו"ע)

תשובה: בגמ' מובא שני שיטות בזה: א. גמ' ערכין טו: "אמר רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרא לית בה משום לישנא בישא" [כל דבר שנאמר בפני הבעלים אין בו משום לשון הרע], וזה כדעת רבי יוסי - שאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. [כיון שאני אומר אף בפני הבעלים] ב. גמ' פסחים קיג: דעת רב פפא שעשה מעשה לאסור במעשה דזיגוד שדיבר על טוביה והלקהו רב פפא. וכן משמע שרב אשי סובר גם כן כרב פפא - ובתראי נינהו. וכן משמעות הברייתא שם כוותיהו [כמותם].

ובראשונים א. רמב"ם: (פ"ז - הלכה ה' מהל' דעות) השמיט את שיטת רבי יוסי. ותמה עליו הכסף משנה - מדוע השמיטו. ותירץ בחפץ חיים 1. שהרמב"ם פסק כשיטת רב פפא ורב אשי שחולקים וסוברים לאסור. 2. הרמב"ם מעמיד שר' יוסי שהתיר - זה באיש שלא שייך עליו איסור לשון הרע, ובאיש כזה לא דיבר הרמב"ם. (וכן סובר הסמ"ג - בלאוין ט')

ב. שיטת רבינו יונה: (שערי תשובה - מאמר רכח) שר' יוסי גם כן מדבר באיש שלא שייך עליו איסור לשון הרע, וכגון: בגזל וחומס או מבייש לחבירו - ומספר כן לעזור לאשר אשם לו. ובתנאי 1. שכבר הוכיחו קודם בפניו, ולא שמע לדבריו. 2. במוחק רבבים [כר' יוסי] - שכל כוונתו רק לקנאות לאמת ואין כוונתו להחניף, והיה אומר כן אף בפני המדובר.

ג. שיטת היראים: (במצוה קצא) כעין רבנו יונה שמדובר באיש שלא שייך עליו איסור לשון הרע, ומספר כדי לעזור לאשר אשם לו, רק מיקל יותר - 1. אין צריך שיוכיחו קודם מתחילה בפניו, אלא מספיק - בזה שמשער שהיה אומר דבריו אף בפניו. 2. אפי' בסתם אדם הרי זה מותר, ואין צריך שיהא מוחזק לרבים כר' יוסי. (כן הסביר החלקת בנימין - באות י') ולקמן (בכלל י', בבאר מים חיים - ס"ק לד') נקט החפץ חיים - כשיטת רבינו יונה לחומרא. (הערות רגשי חיים - באות ז) ודעת רש"י כשיטת היראים.

ד. מהר"י ברונא: (סימן לח) שר' יוסי גם כן מדבר באיש שלא שייך עליו איסור לשון הרע, וכגון: גזלן שאוכל קרקע בגזל, וכל מה שמוותר - זה דווקא אם יאמרנו בפני המדובר בבית דין, ושיש לו עדים שיוכלו להעיד נגדו, אז מותר לספר עליו שגזלן הוא קודם שיתבענו לדין. ושיטה זו חומרא היא - ולקמן החפץ חיים (בכלל י' - ס"יא) האריך בפרטים, ולא הזכיר שיטה זו. (חלקת בנימין - אות יא)

ה. תוס': [ערכין טו:] כל מה שמוותר זה כשמספר דבר שיש לו שני פנים ויש לפרשו לגנאי / ולשבח. וזה תלוי איך מספר כן באופני תנועותיו - בידו ובראשו. וכן באיזה מנגינה אומר כן, ולכן אנו אומרים שאם משער שהיה אומר זאת אף בפני

לעילוי נשמת

הרה"ג יעקב בן צבי יהודה זצוק"ל

הרב אברהם בן שמתה זצוק"ל

כדורי בן מסעודה ז"ל

אסתר בת חנה ז"ל

להצרות / הארות ולהצלחות ארשיית הגפולזה:

Shemesh648@gmail.com

העלון מופיע גם באגרים: 'דרשו', 'אבנא', 'אידישע וינקל', 'גורג יוסף'

אגרות: 2766 סניף 766 א-1 29181

